

2. Kultura

Nije cilj ovog teksta baviti se definicijama. Stoga samo podsjetnika radi: okvir u kojem se nalazi tema kulturne raznolikosti je sama kultura. Gotovo bi se moglo reći da bi kultura općenito morala podrazumijevati raznolikost. Ona je cjelokupno društveno naslijeđe, tj. predstavlja naučene obrasce mišljenja, osjećanja i djelovanja neke grupe, zajednice ili društva. Kultura postoji kao praksa, tj. kao izrazi tih obrazaca u okolini, bilo ljudski kreiranoj ili prirodnoj. Svojim postojanjem kultura razlikuje ljudski rod od ostalih živih bića. Toj širini svjedoči porijeklo tog termina, iz latinskoga *colere*, što znači nastanjivati, uzgajati, štiti, što-vati⁷. Ipak, da bismo vidjeli u kojoj mjeri je javno pamćenje, tj. baština kao njegova forma, supstanca kulture, valja navesti veći dio opće definicije⁸:

- integrirani obrazac ljudskog znanja, vjerovanja i ponašanja koji ovisi o sposobnosti učenja i prijenosa znanja na susljedne generacije
- običajna vjerovanja, društvene forme i materijalni tragovi rasne, religijske ili društvene grupe; isto tako: karakteristične crte svakodnevnog postojanja (kao osobitosti ili način života) koje ljudi dijele na nekom mjestu ili u vremenu (npr. popularna kultura, južnjačka kultura)
- set zajedničkih stajališta, vrijednosti, ciljeva i prakse koji karakterizira neku instituciju ili organizaciju (npr. korporativna kultura, usredotočena na zaradu)
- set vrijednosti, dogovora (konvencija) ili društvenih praksi povezanih s nekim pojedinačnim poljem, aktivnošću ili društvenom osobinom (npr. studirati učinak računala na kulturu tiska; treba vremena da bi se promijenila kultura materijalizma).

Kultura je dinamičan fenomen⁹ i vjerojatno bi bila najbolji središnji *cluster* predmeta u svakom općem obrazovanju, pa i u akcijama civilnog društva, i to na račun specijalističkih, detaljiziranih znanosti, koje se mahom predaju prerano s obzirom na psihološke mogućnosti učenika. Kultura, naime, predstavlja meha-

⁷ <http://www.etymonline.com/index.php?term=culture>

⁸ <http://www.merriam-webster.com/dictionary/culture>

⁹ http://anthro.palomar.edu/culture/culture_2.htm

nizam prilagodbe (i vlastitoj grupi i svima ostalima), ona se mora učiti, ali podrazumijevajući to da se mijenja. Ljudi obično nisu svjesni svoje kulture, niti poznaju cjelokupnu svoju kulturu i zato je kulturna praksa neprestano obnavljanje znanja i koherencije. Iako je nezahvalno govoriti o društvenoj normi, kultura ipak određuje prostor dopuštenih i prihvatljivih obrazaca ponašanja. Ti obrasci preživljavaju često kao kolektivna memorija ili čak savjest. Često se kaže tradicija, ali je više od toga, kad netko, duboko uronjen u vlastiti kulturu, gradi kuću i čini to upravo tako i nikako drugačije “zato jer se to tako radi”. Ne moramo biti svjesni svoje kulture kad postoji i djeluje; kulturu čine rituali, tradicije i baština koji jednako tako predstavljaju neku vrstu uvjetovanog refleksa u velikom broju situacija u kojima je diskulturirani čovjek izgubljen.

Kultura kao “integrirani obrazac ljudskog znanja, vjerovanja i ponašanja koji ovisi o sposobnosti učenja i prenošenja znanja dolazećim generacijama”¹⁰ opće je ime okvira, kojem se u središtu nalazi sveukupna baština. Slijedom iste logike, kulturni studiji kao “interdisciplinarno područje koje se bavi ulogom društvenih institucija u oblikovanju kulture”¹¹ čine se okvirom neke moguće znanosti o baštini¹².

2.1. SVIJET I PROTUDJELATNA MOĆ KULTURE

Kultura, shvaćena budistički široko, lijek je za tri otrova: mržnju, neznanje i pretjerivanje. Kultura je i utočište, sigurno mjesto gdje se pojedinac kao sudionik može osjećati vrijednim i potrebnim. U svijetu koji će gotovo nepopravljivo upropastiti granice realnosti, u slikama koje će nas obuhvaćati, gdje ćemo se utapati u moru iluzija, kultura je sigurno tlo.

U našem “karaoke svijetu” stvarnost je prepuštena amaterima i diletantima. Poslovni svijet radije posluje s jeftinim imitatorima nego s profesionalcima. Plitka imitacija zamjenjuje kulturu, kriva interpretacija onu “tešku”, ispravnu, nemarna izvedba onu “mukotrpnu i dugu”, a manjak znanja, kriterija, dostojanstva i poštovanja staje na mjesto vrijednosti. Svaki kič je prijevara, uvreda objektu koji tumači ili oponaša, kao i uvreda dobrom ukusu, a svijet baš postaje takav: banalan i potrošen, s oceanima znanja i premalo mudrosti. Nikad se svije-

¹⁰ <http://www.merriam-webster.com/dictionary/culture>; dodatne definicije kulture iz istog izvora, samo približuju taj okvir samoj prirodi baštine.

¹¹ “cultural studies.” Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2012.

¹² Šola, Tomislav. *Mnemosophia – notes on the art of public memory*. Knjiga u završetku.

tom nije upravljalo s Mudročću¹³, ali nikad nismo bili, kao vrsta, toliko blizu samouništenju. Tko će nas, osim znanstvenim znanjima, učiti onima kojima su humanistička etika i ukus način poniranja u bit, iza pojavnosti. Vjerojatno kultura.

Globalni kontekst je loš: svijet koji vode korporacije ne može biti ništa drugo nego svijet rata, jer ne postoji nijedan kontekst koji je tako izdašan za opsceno velike profite kao što je ratni. Pljačka se gramzivima oduvijek činila idealnom "ekonomijom". To je sebi mogao napraviti jedino svijet bez kulture. Odatle nova literatura koja glorificira kreativnu klasu i kreativne industrije, predstavlja neku vrstu opijela kulturi jer iza toga ne stoji suverena, ekspanzivna kultura, nego kultura u odstupanju, ne stoji stvarni projekt poboljšavanja ljudskog stanja. Štoviše, izvjesna medijevalizacija globalne ekonomije prenosi se na kulturu, a politika i sama doživljava neke pervertirane tendencije. Recimo, manipulaciju idealom demokracije. Golemi razmjeri okrupnjavanja kulturnih industrija i medija uopće događaju se pod kontrolom bankovnih i poslovnih korporacija te svjetskih organizacija kao nositelja njihovih interesa. Zato je opravdano govoriti o nekom novom svjetskom (baršunastom) totalitarizmu koji želi svijetom vladati gvozdenom rukom skrivenom u baršunastoj rukavici retorike kulture i ljudskih prava.

Velika Pohlepa, vrijeme i prevladavajući sustav u kojem živimo pretvaraju ljude u nesigurne ovisnike o iluzijama koji bježe od slobode, bježe od stvarnosti i postaju žrtve kolektivnih histerija. Cilj društvenog razvoja je da većina sudionika neke kulture tu svoju kulturu poznaje i usvaja kao oblik života. Cilj je da ta većina shvati koliko je važno da je drugi cijene i da je nitko ne ugrožava. Samo istinski kulturni čovjek je kondicioniran da uvažava i druge i drugačije. Ako je kultura pretvorena u tvrđavu, onda je riječ o oholosti ili nesigurnosti, o prevladavajućem nerazumijevanju prirode kulture. Takvo stajalište implicira odbacivanje drugih ili drugačijih jer ih se mjeri vrijednostima vlastite kulture, što je obično stajalište imperijalne arogancije, etnocentrizma ili šovinizma. Vrijednosti internacionalne kulture su ulaz u različitost, funkcioniraju kao cjepivo nakon kojega tuđa kultura nije povod za akulturaciju, nego poticaj na znatiželju i uživanje. Uživanje u drugima ne smije biti podložništvo, nego treba biti razmjena i prilika za samospoznavanje.

Kultura se bavi vrijednosnim kriterijima. Sve dosad vjerujemo da je znanje konačni cilj našeg truda, ali predugo se izlažemo rizicima: znanje samo po sebi nije cilj ma kako bez njega nije moguće zamisliti razvoj. Tek u viziji duhovnog

¹³ "Cum parva sapientia regitur mundus" je vapaj star dva tisućljeća, koji je tek sada dobio svoje krajnje razmjere.

društva svako znanje može biti provjereno. Izvor sveg znanja je život sâm. Sve loše što nam se događa osnovano je na “znanju”, a sve dobro ne mora biti: iz ogromne količine znanja moguće je moralnim uvidom i humanističkim kriterijima izvući odgovorno i potrebno znanje. Jednom izabrano, uspoređeno sa svim što su naši prethodnici o tome rekli ili mislili, samo takvo znanje ima pravo na atribut mudrosti. Mudrost pak prepoznaje najbolje u nama, ljudske vrline, i vjerojatno je jedina eugenika kojoj bi valjalo dati da se neometano razmaše. Monstruozna vizija budućnosti u kojoj čovjek strojevima predaje svoju sudbinu ne bi bila moguća da je čovječanstvo išlo putem kulture, a ne putem samostalne znanosti. Svima kojima će nakon stoljeća racionalizma i truda na emancipaciji čovječanstva teško pasti ova tvrdnja, treba reći da to nije odricanje od znanosti, nego, baš naprotiv, njezin zagovor. To je pledoaje za znanost koja će cvasti neodvojiva od kulture, a ne u vlasti Moći, ili “mašine”, kako sustav gomilanja i koncentracije moći naziva Lewis Mumford. Znanost, kao uostalom i kultura, proizvode suviše moći da bi ih trebalo kao osamljene i zabavljene stvaranjem prepustiti onima drugima, koji nedokučivost smisla i potrebu za vječnošću zadovoljavaju sebičnošću i surovom vlašću nad drugima.

Jednom u optjecaju i potpomognute u važnosti, dakako, idealno, vrline se trebaju o obliku javne memorije vraćati u svijet iz kojeg su ponikle, kao znanje i kolektivno iskustvo. Smisao je, naravno, čini se svima koji su naučili na senzacije, dostojanstven život u suglasju s drugima i s prirodom, u vječnosti koja nam je jedina (sigurno) dana, onoj ljudske vrste, i s pravom da otvorenih očiju, ako nam se sviđi, sanjamo vlastite snove, sami ili dijeleći ih s drugima.

Kultura, ma kako funkcionirala, ma gdje se krila, bila samostalan rad ili jedna od industrija, ima pravo i obvezu da nosi istinu i slobodu.

Zašto svi mladi ljudi, a možda i većina odraslih na Zapadu, smatraju sasvim normalnim da u kafeteriji, uz kavu, moraju kupiti običnu pitku vodu u plastičnoj boci? Njihovo prihvaćanje je znak da im nisu jasna temeljna ljudska prava i društvene vrijednosti. Svatko smije prodavati bilo koji proizvod, ali smije li voda (bila prirodna ili “gospodnja”) biti roba? Odgovor je nekad bio toliko jasan da se nije postavljalo niti pitanje koje bi ga tražilo. Vodonoša u *souku* u Marrakechu smije naplatiti vodu, svugdje se korisnicima može naplatiti i vodovod, može i gazirana ili mineralna voda koje mogu biti proizvod, ali zašto bi to bila obična voda? Zašto zrak nije roba? Naravno, znamo da već jest, samo što to još nije očito. Čije su rijeke? Može li se od društvene zajednice kupiti planina? (Vjerojatno da, ako se smije kupiti otok.) Bude li Nepal u financijskim teškoćama, smije li ekscentričnom bogatašu ili korporaciji prodati Himalaju? Komu pripadaju mora? Ako ih netko kupi, smije li drugima zabraniti da plove njima? Kako

naplatiti ulaz u privatno more? Tko će regulirati odluke da se uvjeti ne pretvore u ucjene? Smije li doista pojedinac ili korporacija, drugima onemogućiti pristup moru? Nema svatko dobar pogled, ali ako se i pogled smije kupiti, može li ga vlasnik prodavati (ne samo kao prozor ili terasu hotela)? Ako je sve roba, zašto bi bilo nezamislivo da država ili privatni vlasnik proda ili dade u zakup sve one označene poglede, kakvi se nađu na auto-kartama kao sugestije gdje se zaustaviti i pogledati dolinu, panoramu, kanjon ...? Tako bi svemu bilo moguće pridodati vlasnički atribut, sve bi bilo moguće patentirati. Upravo se to i događa u svijetu. U krajnjim projekcijama takvog svijeta, stradanje svih temeljnih vrijednosti ima upravo epske razmjere. Djelovati protiv toga je, eto, moguća supstanca i opis kulture, poslanja baštine i smisao identiteta. Za razliku od onog što se pokušava nametnuti svima koji djeluju u tom okviru, temeljna opredjeljenja ne podrazumijevaju nužno klasične političke podjele na lijevo i desno. Čovječanstvu treba udoban, siguran i dostojan svijet, a taj se ne postiže nužno, dokazano, niti komunizmom niti kapitalizmom. Nijedna stvarna kultura ne dijeli druge kulture u krive i prave, loše i dobre, niti nečiju baštinu i identitet smatra manje vrijednima. Tradicije koje obično izmišljaju i nameću interesne grupe doista mogu biti i loše i štetne, pa makar se zaodijevale legitimitetom kulture. Dakako, nalazimo se na beskrajno osjetljivom području jer je pravo na različitost važnije od svakog vanjskog suda. Odatle proizlazi uloga kulture, da neprestano usavršava svoje stanje na korist svojih sudionika te da to čini na sebi svojstven, neisključiv i slobodan način.

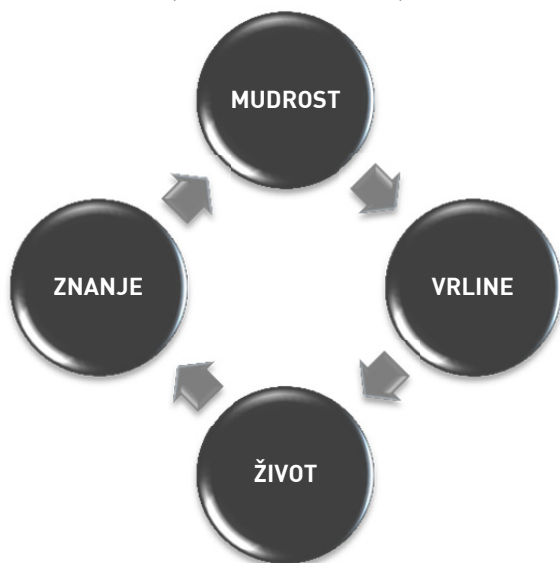
Možda Oliver Stone, jedan od ljudi koji dokazuje da film kao kulturna industrija ne mora biti dio problema, nego dio rješenja, i nema pravo¹⁴. Možda nije ni najbolji u svojem poslu, ali on se usudio reći da banke danas vladaju svijetom, da postaju vlasnice svega. Jasno je rekao da je sve počelo 80-ih, kad je novac postao religija, a glavni su propovjednici bili Reagan i Thatcher. Rekao je i pokazao da živimo u svijetu korporacijskih moćnika, direktora, menadžera koji imaju i pet stotina puta veće plaće od radnika u njihovim kompanijama. Na jednom je mjestu rekao da to "ne može i ne smije biti normalno u trenutku kad je ljudska civilizacija najrazvijenija. Moramo mijenjati svijet", a pokazao je i to svojim filmom. Oliver Stone nije komunist, anarhist, nije čak ni poslovični pobunjeni intelektualac čija djela čitaju ljudi na koje Sustav gleda poprijeko¹⁵. On je odgovo-

¹⁴ Oliver Stone, *Wall Street, Money never sleeps*, 2011

¹⁵ Arundhati Roy, Noam Chomsky, Naomi Klein, William Engdahl, slični, pobunjeni autori i njihovi čitatelji nikad neće napraviti značajne karijere jer ih vladajuće (lažne) elite smatraju remetičkim čimbenicima i neoslonljivim "Mašini" (kako L. Mumford zove suvremenu strukturu vlasti).

ran, kulturni čovjek koji svojom istinom, u svojoj kreativnoj industriji, želi zaraditi i biti netko. Zašto se nije našao nijedan muzej da napravi izložbu s tom temom? Pa dobro, i češku Baršunastu revoluciju povela su i velikim dijelom izvela kazališta, njih nekoliko stotina. Mi znamo da kultura može mijenjati svijet.

Dijagram 1: Kultura se bavi vrijednostima i kriterijima (© T. Šola, 2005.)

2.2. ULOGA KULTURE U GRAĐANSKOM DRUŠTVU

Tranzicijske zemlje su osiromašene (neke ratom i pljačkom) i traumatizirane, a izostale su očekivana revizija i sankcije koje bi povratile povjerenje u državu i pravni sustav. Osiromašene građane, izložene nesigurnosti na koju nisu navikli, bilo je lako zatrovati netolerancijom i isključivošću po svim osnovama te izložiti manipulaciji kolektivnim Egom. Uzurpacija vlasti od stranačkih dužnosnika i politizacija struka dovele su do vladavine mediokriteta i društvene klime koja priječi vrhunski stvaralački rad. Kultura kao složen, pozitivan sustav vrijednosti, formalizirana je i uvelike isključena iz svoje društvene uloge. Živa, djelatna kultura, koja stvara opći društveni ton te pridonosi prosperitetu i općenito kvaliteti života, nalazi se u stagnaciji, posebice ima li se na umu europski i svjetski kontekst, kojem te zemlje opravdano žele pripadati.

Zanimljivo je da se u tim zemljama nije našla nijedna stranka koja bi donijela iole zanimljive prioritete za razvoj kulture. Njima su ovladali tehnokrati, koji ne

vide vrijednost kulture upravo za procese tranzicije, gdje identitet i ponos pate bar koliko i privreda ili fiskalni sektor. Svakoj treba kultura kao podloga i poticaj razvoja, tj. kao dio razvojne strategije. Uspješni i utjecajni kulturni projekti stvaraju pozitivnu atmosferu u zemlji te pozitivno utječu na samosvijest i samopouzdanje njezinih građana. Strateški, prioritete kulturne politike trebalo je staviti na baštinu, kako bi se poduprlo samopovjerenje u snagu i identitet vlastite nacije ili regije. Ozračjem koje stvaraju, prestižni baštinski projekti i intenzivan kulturni život omogućuju priljev kvalitetnih posjetitelja, onog dijela turističke populacije koji stvara javno mnijenje. Kultura je u stanju stvoriti poželjne destinacije i tako biti pokretač poduzetništva. Kultura je način dosezanja potrebnog senzibiliteta za strateško okretanje kvalitetama održivog razvoja. Jedino kulturna sredina ima priliku shvatiti vrijednosti održivog razvoja, kao onog koji omogućava napredak i kvalitetni život, a ne narušava šanse za prosperitet generacija koje dolaze. Osviješteno, živo kulturno stanje je garancija preživljavanja identiteta u entropijskim globalizacijskim procesima i brana akulturaciji, diskulturaciji i internacionalizaciji kultura. Ukratko, živa vlastita, stvaralačka kultura jedina je spremna odgovoriti na rastući koruptivni karakter kulturnih industrija, industrije baštine i zabave.

Nisko mjesto kulture na ljestvici društvenih vrijednosti dijelom je uzrok, a dijelom posljedica stanja i ugroženosti sustava građanskih vrijednosti te prirodnih i političkih prava. Građansko je društvo posljednje uporište općeg dobra pred korporativnim kapitalom i slabljenjem koncepta građanske države.

Turizam je postao vodeća industrija nekih, tradicionalno industrijskih zemalja. Muzeji su nadograđeni industrijom baštine te industrijom zabave i slobodnog vremena, tako da je kultura u tom širokom smislu postala osnova rastućeg kulturnog turizma. Nove ekonometrijske metode mjere posredne učinke kulturnih investicija i dokazuju da brojni gradovi i regije zahvaljuju svoju revitalizaciju i "povratak na geografske karte" isključivo ulaganju u kulturne projekte. Da bi kultura postala pokretač razvoja, trebaju nam veliki i prestižni projekti na jednoj strani, te temeljita kulturna akcija na drugoj; država u kojoj ne funkcionira pravni sustav ne može zaštititi vrijednosti svoje baštine od agresije sumnjivog poduzetništva. Zaštita baštine je strateško pitanje razvoja. Zaštita počinje obrazovanjem za kulturu i senzibilizacijom građana.

Kultura je garancija plemenitog razumijevanja građanskog vrijednosnog sustava, osnovanog na stvaralačkoj slobodi pojedinca, kao mentalitetu otvorenosti, znatiželje, tolerantnosti i suradnje. Moderno građansko društvo postoji samo s dobro obaviještenim, samosvjesnim, ponosnim i kulturnim pojedincem u središtu te jednakim šansama za sve. To je politički sustav koji podrazumijeva dina-

mičnu smjenjivost vlasti te državu slobode, jednakosti i pravde. U njemu su, bar idealno, institucije kulture, privatne ili državne, osnovane na moralu općeg dobra i prosperiteta za sve, bez političkih imenovanja na strukovna radna mjesta i kao mjesto zapošljavanja najboljih. Kultura tolerancije i mira podrazumijeva samospoznavanje i poznavanje vlastitog kolektivnog identiteta kao načina da se uvažavaju i drugi.

Kultura kojoj smo obvezni nije tu da odredi što ćemo misliti, nego da oboji naše razmišljanje pripadnošću grupi ili grupama te njihovim kolektivnim iskustvom. U krivu su oni koji kulturu koriste kao argument za politički, socijalni i filozofski konsenzus. U stvarnom značenju, kultura je otvorenost drugačijem, kao posebna vrsta pozitivnog hedonističkog tona u stajalištima. Masovno sugerirana stajališta uvijek su ograničena, pristrana, tipizirana, kruta i ovisnička pa, iako mogu imati oblik kulture, najčešće su samo nečije sredstvo moći. Mediji, pa čak ponegdje i školstvo, trude se stvoriti privide slobode i ako već ne zagovaraju razne oblike ropstva i ovisništva, ne čine ništa na njihovu sprječavanje. Prvi su otvoreno u službi profita, a druge kontroliraju političari, ponovo u službi profita. Kultura je svijest društva.

2.3. ODRŽIVI RAZVOJ - OVISNOST O KULTURI

“Održivi razvoj” vjerojatno je jedna od najčešće upotrebljivanih sintagmi u suvremenoj povijesti. Dio je suvremene kulture i unekoliko potrošena. To je generički izraz koji označava teoriju i praksu protudjelovanja sa svrhom uspostavljanja harmoničnog, uravnoteženog razvoja. Namjera je da se razvojem upravlja na primjeren i predvidiv način kako bi rezultat bio razvoj koji je u stanju za buduće generacije sačuvati kvalitetu resursa na kojima se neki razvoj temelji. Originalna zamisao proizlazi iz ekonomskog planiranja s ciljem da taj ekonomski razvoj sačuva prirodni okoliš¹⁶. U 30-tak godina, koliko je ta razvojna paradigma u fokusu, svaka djelatnost koja je postala predmetom razvojnog planiranja ustanovila je svoje aspekte održivosti. Samo sustavi koji su održani netaknutima u svojoj temeljnoj prirodi, mogu ostati generativni u smislu samoobnovljivosti. Kultura je jedan od njih. Izvjesna muzealizacija svijeta¹⁷ i teorije o kraju historije stvorile su utisak da je kultura završen proces, neka vrsta naslijeđa koje je konačno i definitivno. Ali, kultura postoji samo kao živa i stvaralačka, kad podrazumijeva obveze prema svojem identitetu i rizik promjena koji u njega unosi.

¹⁶ Environmental law. (2012). Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica.

¹⁷ Naisbitt, John. Megatrends 2000. Ten New Directions for the 1990s. William & Morrow Company, Inc., 1990

Promjena i kreativnost oduvijek su bile rizik. Jezik, kao dio kulture, to pokazuje savršeno dobro. I opet, na kulturi je da dokazuje da je u stanju neprestano se obogaćivati, a nikako osiromašivati. Biti svjestan te procesualnosti, stavlja nas pred činjenicu da svjesno upravljamo tim procesima i stvaramo kriterije vrednovanja tih promjena.

Sviješću o neminovnoj promjeni profiliralo se razumijevanje prirode znanja, razumijevanje društva i sila koje njima vladaju, a čega, čini se, nismo bili svjesni. “Upravljeni planet” postao je niz neobavljenih odgovornosti, koje se gomilaju u nerješive probleme, zbog kojih se, entropijski, umanjuje kvaliteta svih vrijednosti koje kulture prepoznaju kao takve. Vrsnoća se povlači u ekskluzivne, zaštićene i sve užem krugu privilegiranih dostupne okolnosti. Na račun tog “reda” nastaje sve veća količina kaosa, loših “okoliša”, neupotrebljive, iskvarene, iscrpljene i upropaštene stvarnosti.

Epitoma tog procesa je proces nastanka muzeja. U velikom tsunamiju promjena koje je stvorila industrijska revolucija trebalo je spašavati sve što je ugroženo. Stvoreni su muzeji kao mjesta sigurnosti i spasa¹⁸. Dakako, dva stoljeća poslije, ustanovili smo da su muzeji lijepo očuvali uspomene i ponešto znanja ugrađene u društveni, prirodni, ekonomski i kulturni okoliš. Ali, ti okoliši su se promijenili ili su posve nestali.

Današnji, novi muzeji nastoje obrnuti svoju djelatnu logiku. Očito nije stvar u tome da se samo stvore oaze reda (bogatstva kvalitete i različitosti), nego u tome da se predmet pažnje, čuvanja i brige sačuva u svojem originalnom okolišu, živ u procesima promjena, utjecaja, razmjena ili u ponosnom nastojanju na posebnosti i jedinstvenosti. Tako bismo nakon dva stoljeća prakse zaštite baštine mogli reći da se nov, održivi način razmišljanja trsi očuvati sve što predstavlja baštinu, tamo gdje jest, u vlastitim životnim okolnostima. Umjesto da budu zamjena za umiruće srce identiteta, muzeji postaju *pacemaker*, interpretiraju, tumače, pojačavaju i osnažuju taj identitet u njegovu realnom postojanju. Kao da se bitka s “neprijateljima” baštine i identiteta mora ipak dobiti na otvorenom polju, izvan tvrđava institucija. Ta lekcija jednog velikog, moćnog sektora javne memorije primjenjiva je i na kulturu.

Dakle, kultura i baština postale su “održive” ili “neodržive”. Kao i u ekonomiji, mjera “neodrživosti” ovisna je o razini eksploatacije. To je drastično vidljivo u kulturnim industrijama kad iz nekih objektivnih razloga posve služe profitu. Ti kulturni izrazi i proizvodi ustvari imaju formu kulture, ali su već samo “roba kulturnog porijekla”. Unatoč činjenici da su uvijek u obvezi da zarađuju,

¹⁸ Nije to jedini razlog stvaranja muzeja. Trebalo je slaviti osvajanje znanja, prirode, dugih zemalja, kultura ... graditi kolektivni identitet država-nacija, kultura-nacija...

kulturne industrije nikad nisu posve odijeljene od živih ambicija kulture i društva. Time štite i sebe i društvo. Prepuštene samo zahtjevu profita, bez stalne obnove i inspiracije u životu i prirodi (tamo gdje je uvijek nalazi i umjetnost), bez osjećaja društvene važnosti i prihvaćanja – kulturne industrije pretvorile bi se u puku industriju iluzija, čak ne ni samo zabave.

Europska novija politička i ekonomska povijest učinile su zemlje EU-a svjetskim liderima u pažnji koja se poklanja globalnim procesima, tj. odgovornosti koju zajednički treba podnijeti¹⁹. Popularna percepcija identificira održivi razvoj s jakim političkim i civilnim nastojanjima, a u profesionalnim krugovima predstavlja temu kojoj se uporno gomila argumentacija i istraživanje, a malo se uspijeva napraviti.

Dijagram 2: Osobine održivog razvoja (priredio T. Šola, 2008.)

¹⁹ "European Environment and Sustainable Development Advisory Councils (EEAC)." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2012.

Kultura je, kako sugerira dijagram, odgovorna, tj. zadužena za sve osobine odnosa prema četiri vrste okoliša koje bi, za održivi razvoj, trebale biti u stalnoj ravnoteži.

Podnošljivost između društvene i prirodne okoline označava mjeru u kojoj društvena okolina tolerira prirodnu okolinu kao svojevrsnog partnera. Priroda ne može, osim katastrofama, kolapsima itd., pokazati svoj prag podnošljivosti. Zato je harmonija neophodna.

Pravičnost između ekonomske i društvene okoline jedina je u stanju održati ravnotežu između ekonomskih pokretača, posebice profita, i društvene okoline. Pravičnost je pravična naknada za rad, poštovanje rada kao opredjeljenja za kvalitetu i radno intenzivne radne procese, za kriterije koji cijene osobni učinak te vještinu ruke i potrebu stalne kreativnosti. Pravičnost je i održavanje pravedne razlike u bogatstvu kao načina da se štiti ljudsko dostojanstvo i socijalni mir. Nezadovoljni i siromašni ljudi su "porok" sustava. Iako je svaka od ravnoteža jedan od uvjeta održivog razvoja, ovaj je, vjerojatno, kamen kušnje. Upravo kultura znade i tumači da je ljudska nevolja, napušten i očajan čovjek, bolest iz koje proizlaze sve ostale.

Suradnja između kulturne i ekonomske okoline poziv je kulturi da prizna ekonomsku realnost, ali i upozorenje ekonomiji da nije i ne smije biti gazda ili vlasnik kulture. Kultura istinski postoji ili kao nezavisna, ili kao sposobna da proizvodi korektivni utjecaj, kao razuman partner. Ako ekonomija dokazuje kulturi da je skupa i prisiljava je na nerazmjerne žrtve u svakoj krizi, onda je društvo daleko od harmonije i pretvara se u vladavinu agresivnih oligarhija koji je instrumentaliziraju za svoju moć i troše njezin potencijal. Cilj tog potencijala kulture jest da životima što većeg broja ljudi podari smisao, sigurnost, osjećaj za vječnost kakva je dana ljudima, onu ljudske vrste (Roland Barthes).

Empatija kao neka samorazumljiva bliskost, razumijevanje, osjećajnost i svijest između kulture i prirode, koliko god to priroda može samo podatnošću i zavodljivošću pokazati, uvjet je bez kojeg kultura ne postoji. Kulture, koje bar posredno ne priznaju prirodu kao svoju inspiraciju i izazov na takmičenje, vjerojatno nisu kulture. Harmonija između kulturne i prirodne okoline kodirana je u ljudsku maštu kao slika Raja.

Sve osobine održivog razvoja ujedno su i osobine kulture, ali i posebno oznake oplemenjenog znanja, ljudskog iskustva koje na načelima humanističke etike i pravednosti osniva svoj svjetonazor. Kakav god bio, taj kulturno utemeljeni svjetonazor, kojem je održivi razvoj podrazumijevajuća posljedica, ujedno je i opredjeljenje za vrijednosti općeg dobra. Teško je, možda tek za volju nekog konformizma, izbjeći zaključak da je nužno riječ o društvenom ugovoru koji

potpuno dezavuirala nasilni ekonomski i fiskalni sustav. On vlada planetom, nasuprot harmoniji koju nužno zagovara kulturalno shvaćena održivost, kao anti-humanistički, u osnovi, kao ružan i opasan. Takav je sustav, naime, nemoguće izvući kao logičnu posljedicu ijedne kulture ili ijedne baštine pa s pravom možemo tvrditi da se entropijsko područje varljivog, pa i zavodljivog kaosa širi. Antonimi harmoniji su znakoviti: asimetrija, nesuglasje, disproporcija, razjedinjenost, neravnoteža, nepovezanost, nasilje²⁰ – kao da opisujemo naš poružnjujući svijet u kojem od kulture očekujemo bar dio rješenja.

Kultura ne bi nikad trebala sama sebi biti svrha. Dakle, kulturni proizvodi kao rezultat kreativnog ili intelektualnog čina nositelji su identiteta, vrijednosti i značenja, možda i određenog pogleda na svijet. Oni su čimbenici socijalnog i ekonomskog razvoja. Ono što R. Barthes tumači kao “historijski” diskurs kulture zapravo je “dnevni red” vječno *pobunjenog čovjeka* (Albert Camus), kultura koja djeluje, preispituje, mijenja, objašnjava, poboljšava.

Zemlje u razvoju predstavljaju i u kulturnom smislu ogroman potencijal, s vrijednostima koje je moguće uništiti akulturacijom ili bezobzirnom eksploatacijom. Novo poimanje i ekonomije, ali i baštine, prepoznaje važnost tzv. *soft assets*²¹, mekih vrijednosti, od kojih su jedne materijalne (*tangible*), kao ljudski resursi, a druge nematerijalne (*intangible*), kao što su znanje ili vještine, objedinjene u pojednostavljenjima, kao što je mitizirani i banalizirani brend. Baština u svojoj kompleksnosti savršeno odgovara ovom opisu i stoga će u desetljećima koja dolaze odigrati ključnu ulogu u duhovnom preživljavanju čovječanstva: s duhovnim će i ono drugo postati izvjesno.

²⁰ <http://www.merriam-webster.com/dictionary/harmony>

²¹ Meke vrijednosti su one koje (za razliku od čvrstih, kao što su gotovina, oprema ili zemljište) nisu obično uključene u financijske izjave. Više: <http://www.businessdictionary.com/definition/soft-asset.html#ixzz2EO8HFxXZ>;